

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי אשר וייס שליט"א

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

כאיש אחד בלב אחד

הלכה

דרכי הלימוד

חג השבועות תש"פ

שנה כ"ב - קובץ כ"ג [תשכ"ב]

יד"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: minchatasher1@gmail.com

פרשת נשא

דרכי הלימוד

א

תלמוד תורה בישיבה

הנה עיקר תלמוד תורה בישיבה, וכמ"ש (יומ"א כ"ח ע"ב):

"דאמר רבי חמא ברבי חנינא מימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם. היו במצרים ישיבה עמהם, שנאמר לך ואספת את זקני ישראל, היו במדבר ישיבה עמהם, שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל. אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר ואברהם זקן בא בימים, יצחק אבינו זקן ויושב בישיבה היה שנאמר ויהי כי זקן יצחק, יעקב אבינו זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר ועיני ישראל כבדו מזקן. אליעזר עבד אברהם זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המשל בכל אשר לו, אמר רבי אלעזר שמושל בתורת רבו".

וכאשר יעקב אבינו יורד לארץ מצרים לשבור שבר "ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורת לפניו", וברש"י שם "לתקן לו בית תלמוד" (בראשית מ"ו כ"ח).

אין יעקב אבינו מחכה עד שיגיע למקומו, ועדי אז יתקן לו בית תלמוד, אלא שולח את יהודה לפניו, כי אינו יכול כלל ליכנס לעיר שאין בה בית תלמוד. כי בית התלמוד הוא נשמת אפו של ישראל, וללא בית תלמוד אי אפשר.

הישיבות הקדושות, בהם עמלים בתורה בדיבוק חברים ופולפול התלמידים, שם מעתיקי השמועה רבנן ותלמידיהון, שם יושבים תלמידי חכמים השותים בצמא את דברי רבותיהם הן הם נשמת התורה, והערובה לקיום הנצחי של כלל ישראל.

וכאשר חרב בית המקדש ביקש רבי יוחנן בן זכאי מאספסיוס קיסר (גיטין נ"ו ע"ב) "תן לי יבנה וחכמיה". כי רק יבנה וחכמיה הם הערובה היחידה כי לא תשכח מפני זרעו, ונצח ישראל לא ישקר.

דרכי הלימוד

ומימיהם של אבותינו נהגו לפי דברי חז"ל (אבות ד' י"ד) "הוי גולה למקום תורה".

וכך אמרו חכמים (מגילה ט"ז ע"ב) "אמר רבה אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא: גדול תלמוד תורה יותר מכבוד אב ואם, שכל אותן שנים שהיה יעקב אבינו בבית עבר לא נענש".

וכך אמרו חז"ל (מדרש משלי ל"א י"ד):

"היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה. אמר ר' שמעון בן חלפתא אם אין אדם מגלה עצמו על דברי תורה אינו למד תורה לעולם, ואין לחם אלא תורה, שנאמר לכו לחמו בלחמי".

וכבר כתב בשו"ת חתם סופר (חו"מ סי' ט') במי שכתב צוואה והקדיש סכום גדול לנער צעיר בריך הכשרונות שיסע לשיבה לשקוד על תורתו עד היותו בן כ"ה שנים ויגדל בתורה עד שיהיה ראוי להורות הוראה בישראל. ואכן נמצא נער מוכשר עד מאוד, אך אביו היה רב גדול ות"ח ודרש שישאר בבית כדי לקיים ושננתם לבניך. ופסק מרן החתם סופר, דאם ישאר הנער במקומו לא יהיה זכאי להנות מכספי הצוואה, משום שצריך להיות גולה למקום תורה, כפי שנהגו אבותינו בכל דור ודור.

והביא ראיה מיעקב אבינו שגלה לשיבת שם ועבר, אף שהיה יכול ללמוד תורה אצל יצחק אביו הגדול, וע"כ שהדרך הנכונה והראויה להיות גולה למקום תורה.

(ועיין מה שכתבתי בזה במנחת אשר בראשית מהדו"ת סימן ס' אות ו').

• • • • •

בכתובות (ס"ב ע"ב) מסופר:

"רבי חנניה בן חכינאי הוה קאזיל לבי רב בשילהי הלוליה דר"ש בן יוחאי, א"ל: איעכב לי עד דאתי בהדך, לא איעכבא ליה. אזל יתיב תרי סרי שני בבי רב. עד דאתי אישתנו שבילי דמתא ולא ידע למיזל לביתיה. אזל יתיב אגודא דנהרא, שמע לההיא רביתא דהוו קרו לה, בת חכינאי בת חכינאי, מלי קולתך ותא ניזיל. אמר ש"מ האי

דרכי הלימוד

רביטא דידן, אזל בתרה. הוה יתיבא דביתהו קא נהלה קמחא, דל עינה חזיתיה, סוי לבה פרח רוחה. אמר לפניו רבש"ע ענייה זו זה שכרה, בעא רחמי עלה וחייה".

וכתב מהר"ם שיף על מה שאמרו שרשב"י ביקש מרבי חנניה בן חכינאי שיעכב לו ולא איעכב ליה, "יש לראות לכאורה מה השמיענו בזה", כי לא ראה כל חידוש במה שרבי חנניה בן חכינאי לא המתין לרשב"י עד לאחר שבעת ימי המשתה.

ובאמת סיפור זה כל כולו פלא ונשגב מאין כמותו. מסירות הנפש של רבי חנניה שהלך ללמוד שנים עשרה שנה בישיבה, ומסירות נפש של אשתו הצדקת שנשארה לבדה כל אותן השנים. כח התפילה ותחיית המתים שפעל צדיק זה. ולפיכך מתקשה מהר"ם מה חידוש יש במה שביקש הרשב"י שרבי חנניה בן חכינאי יחכה לו חיכה לו.

ולענ"ד נראה דיש בזה חידוש עצום, דהנה רבי חנניה בן חכינאי הוא זה שאמר (מס' אבות פ"ג מ"ד) "המהלך בדרך יחידי והמפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו", ופירש הרע"ב "לפי שלילה הוא זמן למזיקים, והמהלך בדרך יחידי הוא בסכנה מפני הליסטים וכמה פגעים רעים, ואם היה מחשב בדברי תורה היתה תורתו משמרתו", ומשו"כ טובים השנים מן האחד, כי המהלך בדרך יחידי אינו יכול לעסוק בתורה כי צריך הוא להתבונן בדרכים כדי שלא יפול לבורות ושלא ינזק מן הקוצין וברקנין, אבל כאשר ילכו שנים יחדיו זה יעסוק בתורה וזה יתבונן בדרך, ומשו"כ אמר רבי חנניה בן חכינאי שהמהלך בדרך ביחידי ובע"כ מפנה לבו מדברי תורה הרי זה מתחייב בנפשו.

והנה עומד רבי חנניה בן חכינאי בעצמו וקאזיל לבי רב, ואין לו מי שיתלוה עמו, ומבקש רשב"י שימתין לו כמה ימים וילכו שנים יחדיו ויעסקו בתורה בדרך, ובטוח היה רשב"י שודאי יחכה לו, ורבותא קמ"ל "לא איעכב ליה".

ולמה באמת לא התעכב בעדו, והלא אף בביתו ודאי למד רבי חנניה בן חכינאי בהתמדה יתירה ובשקידה מופלאה כדרך של כל רבותינו התנאים, אלא כדי שלא להפסיד אף יום של תלמוד תורה בישיבה כי אינו דומה תלמוד תורה בגפו לתלמוד תורה בישיבה, ומוכן היה רבי חנניה בן חכינאי למסור את נפשו בשביל תלמוד תורה בישיבה!

• • • • •

דרכי הלימוד

"רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבוא אחרוך שחבירך יקיימוה בידך ואל בינתך אל תשען" (אבות פ"ד מי"ד).

מי היה רבי נהוראי בעל המימרא, בשני מקומות בש"ס עסקו חז"ל בזהותו של רבי נהוראי.

בעירובין (י"ג ע"ב) אמרו:

"תנא לא רבי מאיר שמו אלא רבי נהוראי שמו, ולמה נקרא שמו רבי מאיר, שהוא מאיר עיני חכמים בהלכה. ולא נהוראי שמו אלא רבי נחמיה שמו, ואמרי לה רבי אלעזר בן ערך שמו, ולמה נקרא שמו נהוראי שמנהיר עיני חכמים בהלכה".

השמות מאיר ונהוראי שם אחד המה על שם האור, אלא שזה בלשון הקודש וזה בארמית, וכך נקרא חכם זה על שם שהיה מאיר ומנהיר עיני חכמים בהלכה. וכל סוגיית הגמ' שם עוסקת ברבי מאיר תלמידו הגדול של רבי עקיבא, הרי לן שרבי נהוראי הוא רבי מאיר או רבי נחמיה או רבי אליעזר בן ערך.

בשבת (קמ"ז ע"ב) הביאו בגמ' את משנה דידן "רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה", ועוד אמרו שם:

"תנא לא רבי נהוראי שמו אלא רבי נחמיה שמו, ואמרי לה רבי אלעזר בן ערך שמו, ולמה נקרא שמו רבי נהוראי - שמנהיר עיני חכמים בהלכה".

והנה אף אם נהוראי הוא רבי מאיר או רבי נחמיה, הדברים שמחים ומאירים, אך אם מדובר ברבי אליעזר בן ערך יש בדברים בנותן טעם ותכלין במיוחד.

דהנה מבואר (פ"ב משנה ח') דרבי אליעזר בן ערך היה גדול תלמידיו של רבי יוחנן בן זכאי, וכמו שאמרו במשנה שם דאם יהיו כל יתר ורבי אליעזר בן הורקנוס עמהם בכף אחת, ורבי אליעזר בן ערך בכף שניה מכריע את כולם, אלא שבניגוד לשאר תלמידיו של רבי יוחנן בן זכאי שדבריהם מפארים את ששה סדרי משנה יש מעט מתורתו של רבי אליעזר בן ערך.

דרכי הלימוד

ובאבות דרבי נתן (פרק י"ד) אמרו דכאשר שאר חביריו הלכו ללמוד תורה ביבנה, הלך רבי אליעזר בן ערך לדמסית וחיכה שחבריו יבואו אחריו לשם מכיון שהוא היה הארי שבחבורה, אך לשוא חיכה והם נשארו ביבנה שהיה מקום תורה ולא הלכו אחריו, וזה גרם לרבי אליעזר בן ערך לעסוק במרחץ ולא הגיע לשיא גדלותו בתורה.

ועוד אמרו במדרש (קהלת רבה פרשה ז' סימן ב') שרבי אליעזר בן ערך נוכח בטעותו ורצה אף הוא לחזור ליבנה אלא שאשתו לא הניחה לו ואמרה שאין זה לכבודו שילך הוא אחר חביריו ליבנה והן הם אשר צריכים לבא אחריו לדמסית, והיא גרמה לכך ששםם נתגדל ושמו נתמעט, וכמפורש שם במדרש.

ובעקבות מעשה עגום זה אמר רבי אליעזר בן ערך שהוא רבי נהוראי, "הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבוא אחריו שחביריך יקיימוה בידך ואל בינתך אל תשען".

ומה מאוד שמחתי כשראיתי שאכן כך פירש במחזור ויטרי (סימן תכ"ז):

"ר' נהוראי אומ' הוי גולה למקום תורה, ואל תאמר שהיא תבא אחריו שחביריך יקיימוה בידך ואל בינתך אל תשען: הוא היה אומר אין בידינו שלוות רשעים ואף לא ייסורי הצדיקים: ר' נהוראי. הוא ר' אלעזר בן ערך. כמו שפירשו חכמים בשבת פ' חבית. ונקרא שמו נהוראי על שמנהיר עיני חכמים בהלכה. ובא מעשה לידו. שנמשך אחר היין. ונשתכחה ממנו תורתו. ובקשו עליו רחמים וחזרה לו. הוא שהיה אומר הוי גולה למקום תורה. לא כדרך שעשיתי אני. שגליתי למקום ליצני הדור השותים במזרקי יין. ונמנעו תלמידי חכמים לבא אחרי אלא הוי גולה למקום תורה. למקום תלמידי חכמים. ואל תאמר בלבך שהיא תבא אחרי. שיבואו תלמידיך אחריו ותחזור תלמודך על ידם. ותוסף מתוך כך על שמועתך. כדרך שאמרו חכמים הרבה למדתי מרבותי כו'. ומתלמידי יותר מכולן".

• • • • •

דרכי הלימוד

"הוי גולה למקום תורה".

"תלמיד שגלה מגלין רבו עמו שנאמר 'וחי' עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא" (מכות י" ע"א).

"תלמיד שגלה לעיר מקלט מגלין רבו עמו. שנאמר וחי, עשה לו כדי שיחיה. וחי בעלי החכמה ומבקשיה בלא תלמוד תורה כמיתה חשובין. וכן הרב שגלה מגלין ישיבתו עמו" (רמב"ם פ"ז מרוצח הלכה א.)'

דברי אדוננו הרמב"ם מאירים עינים ביקרת התורה ורום ערכה, היא תמצית החיים עד שבלעדיה "כמיתה חשובים", ומשום כך גולה הרב בעקבות תלמידו הכושל ושוכן אף הוא בעיר מקלטו.

ולכאורה יפלא הלא מן הסתם יש לרב תלמידים הרבה, ולא תלמיד יחיד ומיוחד, והלא כולם נצטוו בצו החיים "ושמרתם את חוקתי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" (יקרא י"ח ה') וא"כ למה לקפח את חייהם של כל יתר תלמידיו הרבים הישרים והצדיקים ונשלח את רבם הנערץ כדי חייו של אותו תלמיד בודד שסרח והרג את הנפש בשגגה.

אלא אומרים אנו לכל יתר תלמידיו, אם אכן חפצי חיים אתם, תגלו אף אתם לעיר המקלט, הלא הנכנס יכנס והיוצא אל יצא, קיימו בנפשיכם "הוי גולה למקום תורה", (שבת קמ"ז ע"ב), אחרי רבי עקיבא לבני ברק, אחרי רבי אליעזר ללוד אחרי הרב לעיר המקלט, שהרי "חיי בעלי החכמה ומבקשיה בלא תלמוד כמיתה חשובין" והצמא למים החש כי קצו קרוב אם לא ימצא מים לרוות את צמאונו יחפשם במטמונים, יעלה הרים ירד בקעות וירחיק נדוד עד אשר יחיה נפשו, כך צריך המבקש תורה לגלות למקום חיותו.

אמנם לא כל הלומד תורה ועוסק בה ימצא בה חיים, אלא תנאי יש בדבר. וכך אמרו בירושלמי (פאה ב', שבועות ג', שבת י"א, כתובות נ"א) "אימתי היא חייכם בזמן שאתם יגעים בה". רק יגיעת התורה היא הנותנת לאדם חיות מן התורה.

דרכי הלימוד

ונראה ביאור הדבר בעמקו, דרך עבודת הנפש היא הנוגעת לציפור הנפש להחיותו ולחזקו, וזה שכתב הרמב"ן (פרשת אחרי) "חיות האדם מן המצוות כפי הכנתו בהן".

• • • • •

ותמצית ומהות הלימוד בישיבה הוא מה שאמרו בברייתא דקנין תורה (אבות פ"ו) "והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים... בשמוש חכמים בדקדוק חברים ובפלפול התלמידים".

שלשת אלה הם תמציתה של תלמוד תורה בישיבה, וכנגדן דאמר רבי חנינא (תענית ז' ע"א) "הרבה למדתי מרבתי (שימוש חכמים) ומחברי יותר מרבתי (דיבוק חברים), ומתלמידי יותר מכולן (פלפול התלמידים).

וחידוש נפלא יש בדברי רבי חנינא, הלא מגדולי תלמידיו של רבינו הקדוש היה, עד שהעיד על עצמו (ירושלמי נדה ט' ע"א) שמעולם לא הורה הוראה ולא אמר דבר שלא שע מפי רבי כמנין שערות ראשו, והיה מעריץ גדול של רבינו הקדוש הגדול שבענקים, ואף על פי כן אמר מחברי יותר מרבתי ומתלמידי יותר מכולם.

ב

עיון ובקיאות

הנה זכינו בחסדי שמים לדור נפלא של רבבות אלפי צעירים בני תורה השואפים לגדלות בתורה ורוצים להתעלות במעלותיה. משתוקקים הם לדעת את המעשיה אשר יעשון כדי לזכות לכתרה של תורה ולעמוד על סוד ידיעתה. ובתי היוצר של נשמת התורה, הישיבות הקדושות, כל אחת ואחת דורשת לפי דרכה ולפי משנת ראשיה ומנהיגיה, זו דורשת את שבח העיון, וזו את מעלת השינון והבקיאות. ואמרתי להעלות על הכתב משנה סדורה ממה שזכיתי להתבונן בדרכי התלמוד מדברי רבותינו גדולי הדורות, למן חכמי המשנה והגמרא עד לגאוני בתראי עמודי התורה.

הן זו פשיטא לן שכדי להתעלות בידיעת התורה ולהיות תלמיד חכם צריך ללמוד הרבה ולמלא כריסו בש"ס ופוסקים, וגם להתעמק בעומק העיון כדי לעמוד על בוריין ושרשן של יסודות הסוגיות, והא בלא הא לא קיימי.

והרי חז"ל לימדו אותנו (קידושין ל' ע"א) "ושנתם - שיהו דברי תורה מחודדים בפיד", ופירש רש"י "חזור עליהם ובדוק בעומקם שאם ישאלך אדם לא תצטרך לגמגם אלא שתוכל לומר מיד".

שתי דרכים יש כדי שדברי תורה יהיו מחודדין בפינו. צריך לחזור עליהם שוב ושוב עד שיהיו שגורים על לשוננו. אך צריך גם לבדוק לעומקן של הדברים כדי להבינם לאשורן ויהיו לא רק שגורים על לשוננו, אלא אף מחודדים בפינו.

וזה שפירש רש"י ראש וראשון לרבנותינו הראשונים בלשונו הכפולה "חזור עליהם ובדוק בעומקם".

ורש"י לשיטתו פירש את מה שאמרו במס' שבת (פ"ח ע"ב):

"אמר רב חננאל בר פפא מאי דכתיב שמעו כי נגידים אדבר למה נמשלו דברי תורה כנגיד, לומר לך מה נגיד זה יש בו להמית ולהחיות, אף דברי תורה יש בהם להמית ולהחיות. היינו דאמר רבא למיימינים בה סמא דחיי, למשמאילים בה סמא דמותא".

דרכי הלימוד

ופירש"י "למיימינים - עסוקים בכל כחם, וטרודים לדעת סודה, כאדם המשתמש ביד ימינו שהיא עיקר".

וגם כאן פירש רש"י כונה כפולה, עסוקים בכל כחם מחד, וטרודים לדעת סודה מאידך. יגיעת הגוף ועמל השכל. יגיעת הגוף לשקוד על דלתי התורה ולהגות בה יומם ולילה, לחזור ולשנן שוב ושוב. אך גם הבנת ובינת הלב, טרודים לדעת סודה של תורה ועמקי סודותיה.

וכך צמחו גדולי עולם. על התנא הגדול רבי מאיר אמרו חז"ל (עירובין י"ג ע"ב):

"אמר רבי אחא בר חנינא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של רבי מאיר כמותו, ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו, שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו. שהוא אומר על טמא טהור ומראה לו פנים, על טהור טמא ומראה לו פנים".

הרי שמכל תלמידי רבי עקיבא גדולי התנאים רבותינו שבדרום לא היה כמו רבי מאיר, ואף חבריו הגדולים לא ירדו לסוף דעתו.

ומשתוקקים אנו לדעת כיצד צמח ענק זה, ובמה גדל מחבריו.

סוד זה גילו לנו חז"ל בתחילת אותה סוגיא (שם י"ג ע"א):

"מעיקרא אתא לקמיה דרבי עקיבא, ומדלא מצוי למיקם אליביה, אתא לקמיה דרבי ישמעאל וגמר גמרא, והדר אתא לקמיה דרבי עקיבא וסבר סברא".

כאשר רבי מאיר בצעירותו לא הבין את עומק סברותיו של רבי עקיבא, הבין שללא בקיאות רחבה במרחבי הש"ס אי אפשר להבין את עומק הסברא, הלך לרבי ישמעאל וגמר גמרא, ולאחר שמילא כריסו בש"ס חזר אצל רבי עקיבא לסבור סברא.

אמרו עליו על רבי מאיר (סנהדרין כ"ד ע"א) "כל הרואה רבי מאיר בבית המדרש כאילו עוקר הרי הרים וטוחנן זה בזה".

הבין רבי מאיר בצעירותו שכדי לעקור הרים ולטחון אותם זה בזה, צריך קודם שיהיו בידו הרי הרים ותלי תילים של הלכות ושמועות, ולפיכך הלך ללמוד בבית

דרכי הלימוד

מדרשו של רבי ישמעאל לגמור גמרא בבקיאות גדולה. וחזר לרבי עקיבא ללמוד את עומקה של תורה.

וכך דרשו חז"ל במס' סוכה (מ"ו ע"ב) על הפסוק "והיה אם שמוע תשמע":

"דבר אחר אם שמוע בישן - תשמע בחדש".

ופירש רש"י: "דבר אחר אם אתה שומע בישן - מחזר על תלמודך ששמעת. תשמע בחדש - תתחכם בו להבין דברים חדשים מתוך דברים ישנים".

וכך יעיד כל למדן אמיתי, ומעשים בכל יום שכאשר חוזרים על משנתם בדרך בקיאות, מתעוררים תדיר ראיות ופירוכות, תיובתא ופירוקא, וע"י השינון והחזרה אף במרוצה מתבהרים ומתלבנים הסוגיות לאשורן.

ג

שעשוע של תורה

הנה השקפת ההמונים, שאינם בעלי תבונה עמוקה בדרכי קנין התורה, שהדרך היחידה לבקיאות רחבה היא רק ע"י שינון וחזרה, והסגולה היחידה לעומק ההבנה היא רק בלימוד העיוני. ואין הדבר כן. כבר הוכחנו לעיל (אות א') שהחזרה והשינון סגולות הן לעומק בעיון וההבנה, ועתה נבאר שהיגיעה והשעשוע ובהירות ההבנה הם לא רק הדרך לעומק ההבנה אלא אף לזכרון.

וכמה חשובים הדברים, שהרי בני ציון היקרים, צעירי הצאן היקרים מפז ומפנינים המשתוקקים לזכות לכתרה של תורה, יום יום ידרושון, האיך היא הדרך לזכור את כל הנלמד, והאם יש בידינו סגולה בדוקה לזכרון.

והאמת שמצינו סגולות רבות לזכרון בדברי חז"ל: א. יראת שמים היא סגולה לזכרון, כמבואר בשבת (ל"א ע"ב). ב. ענוה אף היא סגולה לזכרון וכמבואר בתענית (ז' ע"א) שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה. ג. מדת טובות וכמ"ש רבינו יונה באבות (ג' י"ז) על המשנה אם אין דרך ארץ אין תורה. ד. ובתמורה (ט"ו ע"א) מבואר שעתניאל בן קנז התפלל שלא תשתכח תלמודו, וכ"ה ברש"י (עבו"ז ח' ע"א).

אך מלבד כל אלה, הסגולות העיקריות היא חשקת הלימוד ושעשוע של תורה.

וכבר נשאל רבינו החפץ חיים שאלה זו, מה יעשה האדם ויזכור את תלמודו, וכמענה לשאלה ציטט את מש"כ בתהלים (א' ב') "כי אם בתורת ה' חפצו". סתם ולא פירש, בקצירת האומר.

ואני הקטן מצטט פסוק אחר בספר תהלים (קי"ט ט"ז) "בחקתיך אשתעשע לא אשכח דברך".

ופירש שם הרד"ק: "כשאני מתבונן בהם אני משתעשע בהם, לפיכך לא אשכחם כי הם לששון ולשמחת לבב".

דרכי הלימוד

אין אדם שוכח את מה שחקוק על לוח לבו, ואת אשר יאהב יזכור ולא ישכח. ככל שהאדם משתעשע בדברי תורה ומתענג בהבנתה, חזקה עליו שדברי התורה יהיו שגורים בפיו וערוכים על לשונו.

וכך כתב רבינו יונה בלשונו הזהב בפירושו למשלי (ב' ד'):

"אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה... ולפי הערבות בטרחה וחיפושה תפקחנה בה עיני השכל ותשתמר בלב האדם, כענין שנאמר 'נחלתי עדותיך לעולם כי ששון לבי המה'... ואז"ל אין אדם לומד תורה אלא במקום שלבו חפץ, והנה תלוי הצלחת הלימוד בחפץ".

ואכן הצלחת הלימוד תלויה בחפץ, וכמו שרגיל היה בפיו של הכהן הגדול מאחיו רבינו החפץ חיים "כי אם בתורת ה' חפצו", וככל שיחפוץ האדם בדברי תורה וישתעשע בהם חקוקים תהיינה על לוח לבו.

וכך מצינו בירושלמי (ברכות פ"ה ה"א – ל"ז ע"ב):

"א"ר תנחום הסובר תלמודו לא במהרה הוא משכח מה טעם (דברים ד' ט') פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך"

הרי שלא רק השינון והחזרה הם סגולה לזכרון התלמוד, אלא אף עומק הסברא ובהירותה סגולה הם לזכרון, וככל שהדברים מתיישבים על הלב בסברא ברורה, יחוקקו על לוח לבנו לזכרון עולם.

ד

יושר הסברא

ויסוד היסודות, יושר הסברא, וזה עיקר קנין התורה, וכבר העידו על כך שני עדים נאמנים הגר"ח מולוז'ין והגרעק"א.

ראה מה שכתב הגר"ח (עץ החיים אות ל"ו נדפס בסו"ס נפש החיים):

"וכד דייקת שפיר תשכח, שכל גדולי הראשונים והאחרונים ז"ל לא נשתבחו אלא בסברא ישרה, כל הישר בסברא גדול מחבירו".

וכך הורה הגרעק"א (הקדמת הגרחי"נ זילברברג לחידושי הגרעק"א למס' חולין בשם מורו ורבו הג"ר שמחה הרעפיש שהיה מגדולי תלמידי הגרעק"א ונסמך על ידו להוראה, הודפס בווארשא תרצ"ב ומובא באגרות רבי עקיבא איגר עמוד רי"ז בהערה):

"עיקר היגיעה והעמל בתורה תהיה להישיר השכל אף אם עי"ז יחסר כח הכקיאות שאין העת מספקת על שניהם, כי מי ששכלו ישר באמת אזי שכלו הישר ישמרהו וימנעהו מללכת שובב להעלות על דעתו חלילה נגד הגמ' ותוס' ורמב"ן וכו', כי כל דברי קדשם מיושרים בתכלית וההיפך מדבריהם הוא עקום בתכלית, ובר שכל הישר לא יטבע ח"ו בעקמימות".

במדה זו נשתבחו גדולי ישראל למימות הראשונים ועד לאחרוני האחרונים, כל הישר מחבירו גדול הימנו.

והסברא היא עיקר עמלה של תורה, וכך כתב התורת חיים (ב"מ ל"ג ע"א):

"ונוטלין עליה שכר. נראה לפי שהעוסק בתורה עיקר קבלת שכרו על הסברות דמיסבר קא סבר ומדמה מילתא למילתא שהוא עמל בתורה ומטריח בה כדאמרינן אגרא דשמעתא סברא וזהו שייך כשהוא עוסק במשנה וכל שכן בש"ס לאפוקי העוסקין במקרא לכך אין נוטלין שכר כל כך".

ה

קביעת עתים לתורה

"אמר רבא בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו, נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, עסקת בפריה ורביה" (שבת ל"א ע"א).

הרי שכל איש מישראל חייב לקבוע עתים לתורה, וכך נפסק בשולחן ערוך (יו"ד סי' רמ"ו ס"א):

"כל איש ישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורים, בין בחור בין זקן גדול. אפילו עני המחזר על הפתחים, אפילו בעל אשה ובנים, חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר והגית בו יומם ולילה".

ואף שהלכה כרבי ישמעאל שאמר (ברכות ל"ה ע"ב) "הנהג בהן מנהג דרך ארץ", מ"מ יעשה תורתו קבע, וכמו שכתב השו"ע (או"ח סימן קנ"ו ס"א):

"אח"כ ילך לעסקיו, דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון, כי העוני יעביירו ע"ד קונו, ומ"מ לא יעשה מלאכתו עיקר, אלא עראי, ותורתו קבע, וזה וזה יתקיים בידו".

כל אדם אף שעסוק במלאכה חייב לקבוע לו עתים לתורה ביום ובלילה, אך כל שאינו עוסק במלאכה לפרנס את ביתו צריך לקבוע את כל עיתותיו לתלמוד תורה כמו שכתב שם במגן אברהם (סק"ב), עי"ש.

והנה זכה דורינו לשתי תופעות מופלאות ומרנינות לב.

מצד אחד אלפים ורבבות בני תורה אברכי כוללים הממיתים עצמם באהלי תורה בארץ ישראל ובמרחבי העולם כולו.

ומאידך גיסא אלפים ורבבות בעלי בתים העובדים לפרנסתם, במקצועות שונים ורבים, וקובעים עתים לתורה בכל יום ויום, תוך עמל ושעשוע של תורה על אף שרוב היום טרודים מה על המחיה ועל הכלכלה.

דרכי הלימוד

ולכאורה טובים הראשונים מן השניים, דהשניים אמנם קובעים עתים לתורה, אך הראשונים אינם עוסקים אלא בתורה, וזוכים שמלאכתם נעשית ע"י אחרים.

אך באמת יש בחינה מסויימת שבה יש חסר במעשיהם של השניים, דהלא כתב הברכי יוסף (או"ח סימן קנ"ה סק"א):

"דיין הממונה לדון מותר לדון בעת הקבוע לו ללמוד, ועולה לו ללמוד, דדינא היינו תורה. והיינו דוקא כשאינו נוטל שכר לדון. ומהאי טעמא נמי מלמד תינוקות בשכר אינו עולה לקביעות עתים לתורה. הרב מורי זקני מהר"א אזולאי בהגהותיו כ"י מספר זכרון משה. וכפי זה הלומד בישיבה בעת קבוע ומקבל פרס, אותו הלימוד אינו עולה לקביעות עתים. ויש לחלק קצת".

וכך כתב בשערי תשובה שם.

ובכף החיים (שם סק"ד) כתב:

"ונראה כיון שכתב ויש לחלק קצת יש להחמיר ולקבוע זמן אחר חוץ מזה כי ספיקא דאורייתא לחומרא".

אמנם בשולחן הטהור (סעיף ב') כתב דכיון שאין זה אלא שכר בטילה אין זה מגרע מקביעות עתים לתורה ודלא כמו שכתב הברכי יוסף, אך מ"מ כתב בכף החיים דהוי ספק דאורייתא ויש להחמיר.

הרי לן דאברכי הכוללים המקדשים ימיהם ולילותיהם לעמל התורה, צריכים עדיין לקבוע עתים שלא על מנת לקבל פרס, ובימינו מצוי שמלבד שני סדרי הלימוד בכולל, יש עוד כולל ערב וכולל בוקר ונמצא שאינו לומד כלל ללא קבלת פרס, ונמצא שאין בו מעלת קביעות עתים לתורה.

אך באמת צ"ע, וכי איך נאמר במי ששוקד על תלמודו בכל עת ובכל שעה שאינו קובע עתים לתורה, וצ"ע.

אך מ"מ יש לכל אדם לקבוע עתים לתורה שלא על מנת לקבל פרס, ויש בכך ביטוי לחיבת התורה, ובאהבתה ישגה תמיד.

לימוד גמרא או פוסקים

ויש לברר במי שאין בידו ללמוד כל היום וכל הלילה ועליו לקבוע עתים לתורה, מה ראוי לו ללמוד. ובימינו זכינו ב"ה לאלפים ורבבות שלומדים את הדף היומי דבר יום ביומו, כמעט שאין לך קהילה בישראל ואין לך בית מדרש ובית כנסת שאין בו שיעורי דף היומי, וב"ה רק לפני זמן מה חגגו בכל רחבי תבל את הסיום הי"ג של הש"ס בסדר הדף היומי, ונתקדש שם שמים כאשר מאות אלפים נתקבצו בכל רחבי תבל לשמוח בשמחת התורה ולחגוג את סיום הש"ס.

ורבים המה בעלי הבתים שלא רק לומדים את הדף דבר יום ביומו אלא אף חוזרים עליו כדי להבינו ביתר עיון, ואשרי העם שככה לו.

אך לכאורה כל אלה נוהגים לא כהלכה ולא כשורה, שהרי כתבו עמודי ההלכה, הט"ז (יו"ד רמ"ו סק"ב) והש"ך (שם סק"ה) שעדיף ללמוד בספרי הפוסקים ולא בגפ"ת, וז"ל הט"ז:

"כתוב בדרישה יש בעלי בתים נוהגים ללמוד בכל יום גפ"ת ולא שאר פוסקים וראייתם מסוף נדה תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא אבל לי נראה דצריך לעסוק בספרי הפוסקים כגון אלפסי מרדכי אשר"י ודומיהם ואינם יוצאים כלל בלמוד גפ"ת לחוד דהיא דתנא דבי אליהו כל השונה הלכות פרש"י הלכות פסוקות".

והש"ך גם הוא הביא את דברי הדרישה ופסק כמותו, והוסיף דמה שהביאו התוס' (קידושין ל' ע"א) בשם רבינו תם דכאשר לומד אדם גמרא מקיים את מה שאמרו חז"ל (שם) "לעולם ישלש אדם שנותיו, שלישי במקרא, שלישי במשנה, שלישי בתלמוד", כיון שש"ס בבלי בלול במקרא משנה וגמרא, אין זה אלא במי שלומד "ט" שעות ביום דכיון שיש לו פנאי גדול ילמוד בש"ס אבל הנך בעלי בתים שאינם לומדים רק ג' או ד' שעות לא ילמדו בש"ס לחוד".

וכ"כ בעקבותיהם המשנה ברורה (סימן קנ"ה סק"ג):

דרכי הלימוד

"חייב אדם ללמוד בכל יום תורה שבכתב שהוא תנ"ך ומשנה וגמרא ופוסקים ובעלי בתים שאינם לומדים רק ג' או ד' שעות ביום לא ילמדו בגמרא לחוד דבזה אינו יוצא אלא צריך שילמוד דוקא גם ספרי פוסקים כל אחד כפי השגתו [שו"ע יו"ד וש"ך שם]."

הרי לן הלכה ברורה של עמודי העולם רבותינו הט"ז הש"ך והמשנ"ב שעדיף לכל מי שאין תורתו אומנתו ואינו לומד אלא מספר שעות ביום ללמוד ספרי הפוסקים מאשר ללמוד גמ' ומפרשיו. ובזמניהם כתבו שיש ללמו ברי"ף וברא"ש וכדו', ובזמנינו היה ראוי ללמוד בשלחן ערוך ובמשנה ברורה שמהם נלמוד הלכה פסוקה.

אך רגיל אני לומר שההוראה החשובה ביותר בתלמוד תורה, הוא מה שאמרו חז"ל (עבו"ז י"ט ע"א) "לעולם ילמוד אדם תורה במקום שלבו חפץ", כי כאשר ילמד את מה שלבו חפץ יתמיד בלימודו וישקוד על דלתות התורה, ילמד בשקיקה וצמאון וישתעשע בדברי תורה, ואין לך זכות גדולה מזו.

וכבר כתב בערוך השלחן (רמ"ו סי"ז):

"אמנם ראינו כי אם כה נאמר להם לא ילמדו כלל כי רצונם רק ללמוד דף גמ' בכל יום ע"כ אין להניאם והלואי יעמדו בזה וכל ד"ת משיבת נפש ומביאה ליראת ד' טהורה".

והמציאות מוכיחה דרך בלימוד הגמרא בכלל ולימוד דף היומי בפרט, מוצאים רוב האנשים טעם, תענוג וסיפוק, שהרי הגמרא היא עיקר צורתא דשמעתתא ומלחמתה של תורה, ממנה יתד וממנה פינה לכל חלקי התורה, הלכה ואגדה, פלפול וחקירה, קבלה ופילוסופיה, חכמי המשנה והתלמוד להם משפט הבכורה, והן הם אבות התורה החכמה והיראה, ובדבריהם יש לקבוע את עיקר הלימוד.

וכמה הפליג הברכי יוסף (סימן רמ"ו סק"ד) בחשיבות לימוד הגפ"ת, עד שהביא בשם הגאון מהר"ר שעפטל זצ"ל בן השל"ה שכתב בצואתו (הובאה בסוף ספר יש נוחלין):

"למוד הגמ' ורש"י תוספות חיוב כמו הנחת תפילין".

דרכי הלימוד

ואף הדרישה, הט"ז והש"ך לא באו לשלול את לימוד הגמרא, אלא להוסיף עליה את הלימוד בספרי הפוסקים.

ומשום כך מה טוב ומה נעים למגידי השיעור בדף היומי ושאר שיעורי הגמרא הנמסרים לבעלי בתים, לשלב בשיעור גם קצת הלכה למעשה ודברי הפוסקים בסוגיות הנלמדות ובפרט במסכתות העוסקים בעניינים הנוגעים בזמן הזה הלכה למעשה, ולקיים בכך אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידך.

תפילת רבי נחוניא בן הקנה

במה ששאל בתקופת הקורונה שבתי המדרש והישיבות לדאבון לב סגורות ונעולות על מנעל ובריה וכל אחד לחוד לומד ועוסק בתורה בביתו, האם יאמר תפילת רבי נחוניא בן הקנה (ברכות כ"ח ע"ב) במי שנכנס לבית המדרש והיוצא ממנו, שהרי אינו נכנס ולא יוצא מבית המדרש.

הנה בכל עיקר ברכה זו נחלקו אם הוי ברכת חובה או רשות.

הרמב"ם בפירוש המשנה (שם פ"ז מ"ב) כתב דשתי ברכות אלה חובה הם. ואף שבשו"ע (סימן ק"י ס"ח) לא העתיק אלא את לשון הגמ', המשנה ברורה (ס"ק ל"ו) הביא את דברי הרמב"ם.

אך הריטב"א (ברכות שם) כתב:

"מתני' רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל וכו'. אידי דאיירי מענין תפלה אייתי הא תפלה הכא ולא נפקא לן מידי. ואשמועינן דמי שרוצה לומר הכי הרשות בידו".

וכ"ה בשיטה מקובצת שם.

ומבואר מדבריהם דאין ברכה זו חובה כלל.

ובערוך השלחן (סעיף ט"ז) כתב שלא נהגו לומר ברכה זו משום שעיקרה למורי הוראות בישראל, וכאשר הם באים לדון ולהורות אין הם יושבים בבית המדרש אלא בביתם או בבית הוראה, עי"ש.

אך מ"מ החפץ לברך ברכות אלה יכול לאומרו אף בביתו ולא רק בבית המדרש, כדמשמע בדברי הט"ז (שם ס"ק ח') ובכף החיים (ס"ק כ') ויאמר תפילות אלה לפני שמתחיל ללמוד בבוקר ולאחר גמר לימודו, וכל זה פשוט.

כאיש אחד בלב אחד

כאיש אחד בלב אחד

"ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני ויחנו במדבר ויחן שם
ישראל נגד ההר" (שמות י"ט ב').

"ויחן שם ישראל – כאיש אחד בלב אחד" (רש"י שם).

הנה בימים כתיקונם כאשר שלשת ימי הגבלה קרבים ובאים מתכוננים
אנו לקבלת התורה על ידי כינוסים של רבים, והרבצת תורה למאות
ולאלפים, מתייצבים אנחנו כולנו כאחד בבתי מדרשות, כשם שהתייצבו
אבותינו כולם כאחד תחת ההר. אך אין אלו ימים כתיקונם, ועדיין עלינו
להתרחק זה מזה ואין בידינו להרביץ תורה כבימים ימימה.

בשעה שבא הקב"ה ליתן תורה לישראל עמדו כולם כאיש אחד ובלב
אחד, וכך אנחנו משתדלים לעמוד בכל שנה ושנה, אך בשנה זו לדאבון
לב נבצר זאת ממנו. אמנם בארץ ישראל חזרנו לבתי כנסיות, אך אף זאת
באופן מוגבל, ורוב הקהילות בחוץ לארץ עדיין מתקיים בהם לך עמי בא
בחדריך.

אך אף שאין בידינו כאיש אחד, עומדים אנחנו בלב אחד.

דהנה יש לעיין בכפל הלשון **כאיש אחד בלב אחד**. ונראה בזה, דיש
ועומדים אנשים **כאיש אחד**, מטרה מסויימת מביאה אותם לעמוד ביחד,
אף על פי שאין לבם שלם זה עם זה. כאשר איום חיצוני מסויים מאיים
על כולם, דרכן של הבריות לעמוד ביחד כדי להינצל ממנו, אך בחלוף
האיום יפרדו דרכיהם. לעומת זאת, יש ואנשים יש להם **לב אחד**, אוהבים
המה זה את זה ושאיפה משותפת להם, אך מסיבות שונות אינם מוצאים
הדרך לעמוד **כאיש אחד**.

כאשר עמדו רגלי אבותינו למרגלות ההר עמדו כאיש אחד ובלב אחד.

בימינו הקשים האלה, אין בידינו לעמוד כאיש אחד, כל אחד ואחד

כאיש אחד בלב אחד

עומד בפני עצמו, ספון בתוך ביתו, איש תחת גפנו ותחת תאנתו, אך כמדומני שעומדים אנו בלב אחד. בתקופה קשה זו למדנו להרגיש שכל ישראל ערבים זה בזה, ואין איש יכול לומר את נפשי הצלתי, אלא על כל אחד ואחד לדאוג גם לזולתו. הצעירים, החזקים והבריאים הסתגרו בבתיהם כדי שלא לסכן את הזקנים, החולים והתשושים, וכולם הבינו שכולנו בני איש אחד נחנו וכולם ערבים בעד הנער. רבים למדו להכיר את שכניהם שבמשך שנים רבות אף לא החליפו שלום ביניהם.

יש ועמדנו כאיש אחד אך לא בלב אחד, ויש ועומדים אנו בלב אחד אבל לא כאיש אחד. נקווה בחסדי שמים שבקרוב נזכה שוב לעמוד כאיש אחד בלב אחד לקבל עול תורה ועול מלכות שמים באהבה.

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

